

Det videnskabshistoriske element handler blandt andet om tabletfremstilling og udvikling af syntetiske lægemidler, der tilsammen lagde grunden til udvikling af medicinalindustrien (s. 55ff og s. 107ff).

Det kulturhistoriske perspektiv ses blandt andet i en udredning af apotekernes foretrukne navne: Løve-, Svane-, Hjorte- og Elefant-apoteker (s. 92f). Bemærkelsesværdigt er tillige beskrivelsen af dobbeltkorset # på recepter. Man tager nemlig fejl, hvis man tror, at # alene er et praktisk skilletegn mellem forskellige ordinationer. Dobbeltkorset har sine første forløbere i oldtiden, betyder *in nomine Dei*, altså »i Guds navn« (s. 67).

I sin helhed er der tale om en yderst fremragende og særdeles anbefalelsesværdig bog. Så kort, præcis og indbydende bør et oversigtsværk være. Teksten er tilmed usædvanlig velskrevet og behagelig fri for stavfejl og lignende.

Kenn Tarbensen

Per Boje: *Danmark og multinationale virksomheder før 1950*. (Odense Universitetsforlag, 2000). 203 s., 250 kr.

Den erhvervshistoriske forskning i Danmark har i de seneste år i stigende grad rettet opmærksomheden mod de historiske dimensioner i erhvervslivets internationalisering. Forskere ved handelshøjskolerne har hidtil været i front inden for emnet. Med historieprofessor Per Bojes bog om ud- og indgående investeringer i Danmark frem til ca. 1950 har faghistorikerne fået en udfordring i form af et pionerværk, der dels opsamler den hidtidige viden, dels kalder på opfølgende studier. Per Boje har med bogen vist vejen til et forskningsområde, hvor vi mildt sagt ved alt for lidt – også set i lyset af internationaliseringens aktualitet.

Foruden indledningen, der især rummer definitioner og afgrænsninger, samt konklusion og et appendiks om tidligere litteratur og anvendt materiale består bogen af tre hovedkapitler. Det første dækker tiden frem til ca. 1850 og handler især om Danmarks kolonihandel – frem til 1850 var der nemlig kun få udenlandske investeringer i Danmark. Det virker lidt kunstigt at presse de danske koloniale handelskompagnier i 1700-tallet ind i multinational-begrebet. Kolonierne i Asien, Afrika og Vestindien, samt Island, Færøerne (før 1816) og Grønland (før 1953), opfattes »som udland på linje med andre stater eller lande.« (s. 14). Disse områder var ikke udland alene af den grund, at alle politiske og administrative bestemmelser, herunder om økonomiske forhold, udgik fra København. Men som Boje skriver, kan en del af de danske oversøiske investeringer efter 1850 ses som en direkte udløber af den koloniale arv. Som sådan er det en god optakt til det efterfølgende, meget centrale kapitel, »En multinational guldalder«, der omhandler perioden fra 1850 til 1920. Som titlen antyder, er danske investeringer i udlandet også i denne periode i centrum, om end de udenlandske investeringer i Danmark tiltog, f.eks. inden for jernbaneanlæg og -drift. Det er Per Bojes tese, at de multinationale aktiviteter steg stærkt frem til 1920, hvor de nåede et niveau, der først nåedes igen i 1980'erne. I tiden fra 1920 til 1950 satte nedgangen i de udgående investeringer ind, blandt andet som følge af Den russiske Revolution, mens der fortsat var udenlandske investeringer i Danmark, blandt andet etablerede Ford og General Motors samlefabrikker i København. Efter 2. Verdenskrig dumpede Danmark helt ned af den multinationale rangstige (fra slutningen af 1950'erne steg både de ind- og udgående investeringer på ny, men det ligger uden for bogens emne). Inden for hvert

kronologisk tidsafsnit er kapitlerne opdelt efter de fire verdenshjørner og ind- og udgående investeringer. Det er således let at rette blikket ind efter f.eks. danske investeringer i Rusland før 1920 eller amerikanske investeringer i Danmark i mellemkrigstiden. Selv om bogen ikke rummer samlede oversigter over udenlandske virksomheder i Danmark og danske investeringer i udlandet kan den takket være et godt firmaregister også anvendes som en slags opslagsværk.

Det er Bojes store fortjeneste at have indsamlet, systematiseret og formidlet et meget stort materiale om meget forskelligartede ind- og udenlandske virksomheder. Den tilstræbte afbalancering ved både at medtage danske investeringer i udlandet og udenlandske investeringer i Danmark er ganske glimrende. Kun i brugen af begrebet »guldalder« anes en unuanceret begejstring, idet begrebet i erhvervshistorien associeres med C.F. Tietgen, H.N. Andersen m.fl., der gjorde store forretninger i Fjernøsten i årtierne omkring 1900. Dermed understøttes svagt den generelle tendens til opfatte udenlandske investeringer som et *onde* og danske erhvervssuccesser i udlandet som et *gode*, ja, eventuelt direkte som nationale klenodier.

Bogen er som nævnt ikke forsynet med samlede oversigter. Det er ganske givet en fornuftig disposition, for både ind- og udgående investeringer er områder, hvor det er vanskeligt, måske endog umuligt, at skaffe et totalt overblik. Efter dog at have sammenholdt adskillige oplysninger, der forekommer andre steder om konkrete udenlandske investeringer i Danmark, med bogen, må det konkluderes, at manglerne synes så få, at konklusionerne i hvert fald ikke røkes. Typisk er det mindre virksomheder, der har unddraget sig Per Bojes opmærksomhed – nævnes må dog forsikringsselskabet Fjerde Sø, der i slutnin-

gen af 1920'erne blev overtaget af det engelske The Sun Insurance Office, og som burde være nævnt.

Som helhed er bogen særdeles spændende læsning. Mange af investeringerne, danske såvel som udenlandske, fremtræder som erhvervseventyr, der kunne fortjene en grundigere behandling, ikke alene som gode fortællinger, men for at afdække forhold som f.eks. bagvedliggende motiver, beslutningsprocesser, lovgivningsmæssige tilskyndelser eller forhindringer (told- og valutarestriktioner mv.), beskæftigelsesmæssige virkninger, osv. Per Bojes afsluttende forhåbninger om videre forskning i emnet kan derfor kun gentages.

Bogens mange illustrationer er fremdraget af kunsthistorikeren Lise Svanholm. Det har hun gjort fremragende. Portrætter, plakater og fotos understøtter løbende teksten og er med til at gøre læsningen til en stor fornøjelse.

Kenn Tarbensen

Mogens Rüdiger: *DONG og energien*. (Handelshøjskolens Forlag, 1998). 294 s., 297 kr.

Mogens Rüdigers bog er en slags jubilæumsskrift, om end den er udkommet lidt efter DONG's 25-års jubilæum i 1997. Mogens Rüdiger ridser i bogens første kapitel forhistorien frem til oprettelsen af Dansk Naturgas i 1972 op. Han viser kort, men klart, hvor lidt alvorligt danske myndigheder tog undergrunden frem til omkring 1970. Både underholdende og tankevækkende er historien om amerikaneren F.F. Ravlin, der fik 50 års eneret til alle råstoffer på baggrund af én boring, der angiveligt påviste et saltlag af 17 centimeters tykkelse langt nede, et resultat, der efter alt at dømme oven i købet var forfalsket.

Resten af bogen er bygget op om to gennemgående temaer. Det ene er det danske naturgasprojekts historie set fra